

and safety of military service. The study of history shows that for centuries Ukrainians wanted to live peacefully and safely in their own country, why interfere with virtually every foreign armed groups. Perhaps because military security of our nation is no less important than its other types (reproductive, spiritual, psychological, legal, informational, historical and environmental). Military security is simply impossible without the creation of one of the main attributes of the state – its own army.

Criminal-legal ensuring of military service mainly enshrined in Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine "Crimes against the established order of military service (war crime)," while the penal military security rights are not as dependent on the preventive function of the criminal law.

Safety of military service is a condition of life and the organization of everyday connections and units, service activities, which ensured reliable protection of life and health of military personnel and civilian personnel of the local population from the effects of hazards of military service and military activities.

Human military safety is a common notion of human safety in relation to military service, and are therefore part of it. Human safety is a comprehensive category one wants to explore in different areas. One of them is the military security, criminal-legal ensuring of which has recently undergone significant changes, which, in turn, is a progressive movement to reform the criminal justice system in Ukraine.

The security of each of us from the encroachment with the use of military force depends on the security of military service, which is to be served by every male adult citizen of Ukraine. Perhaps in the near future military security will depend on the security of military service under the contract, but now there is a need to involve all possibilities of civil society to improve the crime situation in the Armed Forces of Ukraine. In turn, this requires updating the criminal law in the criminalization or decriminalization of relevant acts and the development of effective mechanisms for ensuring human security in all areas.

Keywords: man, security, military service, criminal law.

Надійшла до редакції 10.03.2013

Н.В. Шаргородська
кандидат юридичних наук
(Одеський державний
аграрний університет)

УДК 343.2

«КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ТА «СКЛАД ЗЛОЧИНУ» ЯК КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Проаналізовано наукові концепції щодо розуміння і визначення кримінальної відповідальності та складу злочину. Зазначено переваги та недоліки запропонованих в юридичній літературі визначень кримінальної відповідальності та складу злочину.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, підстава кримінальної відповідальності, злочин, склад злочину.

Постановка проблеми. Кримінальна відповідальність – це ключове поняття кримінального права. Саме кримінальна відповідальність є основною формою застосування кримінального закону. Слово «відповідальність» в українській мові визначається як «покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справи, за чийсь дії, вчинки, слова» [1, с. 317].

За своїм характером відповідальність може бути різних видів: моральна, суспільна, юридична. Право визначає підстави, умови і форми юридичної відповідальності. Кримінальна відповідальність є найбільш суворим видом юридичної відповідальності та передбачається законом за скоєння найбільш небезпечних правопорушень – злочинів.

Інститут відповідальності у кримінальному праві є одним з найбільш вивчених, але, незважаючи на це, кримінально-правова наука дотепер не змогла розробити загально визнаного, універсального поняття кримінальної відповідальності. Відомо, що теорія кримінальної відповідальності «суттєво підвищує загальну розробленість проблем кримінального права і відкриває можливість по-новому, з більш чітких методологічних позицій, розглядати традиційні питання» [2, с. 124]. У кримінально-правовій науці неодноразово намагалися на основі аналізу та узагальнення теоретичних концепцій розробити універсальне поняття кримінальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Значну кількість концепцій розуміння кримінальної відповідальності за наявності суттєвих (і не дуже) відмінностей можна систематизувати (класифікувати). Одну з таких класифікацій пропонує у своїй монографії В. О. Меркулова [3, с. 8–9]. На її думку, визначення поняття кримінальної відповідальності можна об'єднати у чотири групи.

1. Автори (Н. І. Загородніков, О. Є. Лейст) відстоюють думку, що кримінальна відповідальність і санкція – це тотожні поняття, тобто реальне застосування кримінальної відповідальності є застосуванням кримінально-правової норми (санкції норми). Такий підхід до розуміння кримінальної відповідальності породжує другу теоретичну проблему – співвідношення понять «покарання» та «санкція». Якщо керуватися, запропонованим визначенням, то тоді до кримінальної відповідальності слід буде віднести і такі кримінальні санкції як примусові заходи медичного характеру, заходи виховного характеру, що застосовуються до неповнолітніх, тощо. Така концепція розуміння кримінальної відповідальності потребує докорінного перегляду багатьох положень науки кримінального права, що вважаються сталими та традиційними.

Наприклад, автори словника з кримінального права за редакцією О. В. Наумова пішли ще далі у своїх думках. По-суті, їх концепція кримінальної відповідальності зводиться до тези: «Кримінальна відповідальність і заходи кримінально-правового впливу – це тотожні поняття». Вони вважають, що кримінальна відповідальність включає до свого змісту «...всі заходи кримінально-правового впливу, які застосовуються до особи, що вчинила злочин» [4, с. 348]. Погоджуємося з тими вченими, які вважають запропоноване визначення досить громіздким, тобто таким, що включає в себе, наприклад, і застосування судом примусових заходів медичного характеру і умовно-дострокове звільнення від покарання, адже вони теж є заходами кримінально-правового впливу [5, с. 191].

2. Науковці (Я.М. Брайнін, І.М. Даньшин, М.П. Карпушин, В.І. Курляндський, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський) розглядають кримінальну відповідальність як певний обов'язок особи, яка вчинила злочин, під-

датися дії закону про кримінальну відповідальність, заходу кримінально-правового впливу, понести відповідальність перед суспільством і державою, підкоритись певним заходам негативного характеру, передбаченим чинним законодавством, зазнати певних обмежень та позбавлень. Схожу за змістом думку висловлює Є.Я. Мотивиловкер. Він пропонує розглядати кримінальну відповідальність як правовий стан карності, котрий виникає в момент вчинення злочину [6, с. 45]. Вже є визнаним в юридичній науці той факт, що і кримінальне право, і кримінально-процесуальне право є публічними галузями права. А предметом регулювання публічних галузей права завжди були суспільні відносини у сфері «державних справ», наприклад у сфері устрою і діяльності держави як публічної влади, усіх публічних інститутів, апарату держави, державної служби, кримінального переслідування і відповідальності, принципів, норм і інститутів міждержавних відносин і міжнародних організацій тощо.

3. Концепція «відповідальність – правовідносини». Науковці, які дотримуються цієї концепції (Л.В. Багрій-Шахматов, П.С. Дягель, А.І. Санталов, Н.А. Стручков), розглядають кримінальну відповідальність як специфічні кримінально-правові відносини, сукупність кримінальних, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих відносин. Сутність цієї концепції полягає в тому, що змістом кримінальної відповідальності вважаються врегульовані нормами кримінального права суспільні відносини (кримінальні правовідносини), а сама кримінальна відповідальність визначається через правий статус, правове становище особи, яка вчинила злочин, ідентифікується з кримінальними правовідносинами чи визначається через сукупність реалізації кримінально-правових, процесуальних і виконавчих правовідносин [7, с. 19]. Такий підхід до визначення кримінальної відповідальності є ефективним, коли науковець хоче у комплексі дослідити такий правовий феномен як „кримінальна відповідальність”, тобто як сукупність кримінальних матеріальних, кримінальних процесуальних і кримінально-виконавчих відносин. Дійсно, поняття „кримінальна відповідальність” може розглядатися і з позицій кримінального, і з позицій кримінально-процесуального, і з позицій кримінально-виконавчого права.

4. Концепція «відповідальність – засудження», тобто кримінальна відповідальність розглядається як реальне застосування до винної особи заходів державного примусу, реальних певних обмежень і позбавлень, пов'язаних з фактом осуду, призначенням покарання чи без такого [3, с. 24–25]. Прихильники цієї концепції (А.І. Бойцов, В.С. Прохоров, І.С. Ной, К.Ф. Тихонов, А.Н. Тарбагаєв) надають особливого значення факту засудження винної особи.

Ця концепція кримінальної відповідальності є найбільш розповсюдженою в юридичній літературі, що більшою мірою відповідає ознакам наукової категорії кримінального права. Щоправда вчені в межах цієї концепції іноді формулюють свої акценти. Наприклад, Ю.М. Ткачевський визначає кримінальну відповідальність як «правовий наслідок, результат застосування норм кримінального права до особи, котра вчинила злочин, що втілюється в осуді від імені держави винної особи за вчинення злочину. За своїм ха-

рактором кримінальна відповідальність становить державний примус, поєднаний із визнанням поведінки винної особи неправомірною» [5, с. 191].

У кримінальній літературі висловлюються та обґрунтовуються й інші визначення поняття кримінальної відповідальності.

Навіть коротенький огляд думок свідчить про складність та багатогранність проблеми визначення поняття «кримінальна відповідальність». Але очевидним є те, що усі дослідження цілком справедливо розглядають кримінальну відповідальність у зв'язку з фактом скоєння злочину.

Відповідно до змісту ч. 1. ст. 2 КК України, підставою виникнення кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить передбачений КК України склад злочину. У цій нормі відображено найважливіше значення складу злочину для законності і обґрунтованості кримінальної відповідальності: підставою кримінальної відповідальності є не сам факт вчинення суспільно небезпечного діяння, а наявність у цьому діянні ознак, вказаних у конкретній нормі кримінального закону, які складають склад злочину і дають підставу кваліфікувати вчинене діяння за конкретною статтею кримінального закону.

Вчення про склад злочину з'явилося у кримінально-правовій науці приблизно двісті років тому і сьогодні займає центральне місце в теорії кримінального права.

До прийняття нового КК 2001 р. у кримінальному законодавстві не було остаточно вирішене питання про те, що є підставою кримінальної відповідальності. Так, у Кримінальному кодексі Української РСР від 28 грудня 1960 р., у статті 3 зазначалося: «Кримінальній відповідальності і покаранню підлягає тільки особа, що винна у вчиненні злочину, тобто умисно або з необережності скоїла передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння». Ця стаття мала дві суттєві теоретичні вади:

по-перше, у заголовку статті слово «підстава» було вжите у множині, що дозволило окремим ученим зробити висновок про існування декількох підстав кримінальної відповідальності;

по-друге, розмитість, неточність та недостатня ясність положень статті, давали можливість одним вченим стверджувати, що підставою кримінальної відповідальності є факт вчинення злочину, а іншим – склад злочину.

Стосовно цього В.М. Кудрявцев зазначає, що склад злочину варто вважати необхідною і достатньою підставою кримінальної відповідальності, а тому і юридичною підставою кваліфікації злочинів [8, с. 75]. Необхідною тому, що без наявності в діях особи всіх ознак складу в їх сукупності, ця особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Вчинене діяння, як явище реальної дійсності, завжди містить безліч найрізноманітніших ознак. Але якщо серед них відсутня хоча б одна з ознак, яка кримінальним законом віднесена до ознак складу конкретного злочину, то таке діяння не є злочином і кримінальна відповідальність за його скоєння не настає [9, с. 45]. Достатність складу злочину як підстави кримінальної відповідальності полягає в тому, що для її настання немає необхідності встановлювати які-небудь додаткові обставини, щоб пред'явити особі обвинувачення у скоєнні злочину .

Вчення про склад злочину – одна з центральних проблем науки кримінального права. І пояснюється це не тільки його значенням для відправлення правосуддя і зміцнення законності, а й тим, що в рамках вчення про склад злочину досліджуються і розвиваються в першу чергу всі основні інститути Загальної частини кримінального права. Будь-яке дослідження питань Особливої частини кримінального права також не обходиться без того, щоб при аналізі конкретних складів злочинів не торкнутися загальних питань вчення про склад злочину.

Взагалі в теорії кримінального права термін «склад злочину» вживається у трьох різних значеннях:

- як законодавча модель злочину певного виду (окремого різновиду такого злочину), яка, по суті, є юридичною конструкцією, за допомогою якої законодавець певний тип суспільно небезпечної поведінки визначає у кримінальному праві як злочин певного виду. Для найменування такої конструкції А.Ю. Строган вживає термін «юридичний склад злочину» [10, с. 99]. В цьому розумінні визначення складу злочину використовується, в основному, у правотворчій діяльності. Так, визнаючи певне суспільно небезпечне діяння протиправним та закріплюючи його в КК України, законодавець повинен вказати ті основні ознаки діяння, що дають підстави назвати його злочином, а особу, яка вчинила його, притягти до кримінальної відповідальності;

- як поєднання юридичних фактів (діяння особи з іншими фактичними обставинами), що має системний характер і є своєрідною «фактичною конструкцією». Це означає, що для визнання діяння конкретним злочином потрібна не лише наявність (сукупність) відповідних юридичних фактів, а й певний зв'язок між ними, тобто «фактичний склад злочину». Таке розуміння складу злочину використовується здебільшого суб'єктами дізнання і досудового слідства на стадіях порушення справи та розслідування, адже саме ці органи (посадові особи) здійснюють кваліфікацію діяння. Так В.О. Навроцький зазначає, що склад злочину виступає знаряддям, яке використовується при кваліфікації в ході зіставлення факту та норми, слугує проміжною ланкою, що допомагає встановити відповідність фактичних і юридичних ознак [11, с. 254];

- як категорія науки кримінального права, суто теоретична конструкція [12, с. 169]. Як категорія науки кримінального права використовується при дослідженні підстав кримінальної відповідальності, елементів, ознак і видів складів злочину.

Висновки. Однак єдності поглядів з деяких кардинальних питань загального вчення про склад злочину немає. В юридичній літературі точаться суперечки щодо визначення складу злочину. Це зумовлено тим, що ні в КК 1960 р., ні в чинному КК не дано визначення складу злочину. Воно напрацьоване наукою кримінального права виходячи із законодавчого визначення підстави кримінальної відповідальності (ст. 2 КК), поняття злочину (ст. 11 КК) і теоретичного узагальнення ознак складів конкретних злочинів, передбачених нормами Особливої частини КК України.

У зв'язку з тим, що в національній правовій системі з'явився інститут

кримінальних проступків, традиційні погляди науковців на кримінальну відповідальність та склад злочину потребують сьогодні суттєвого перегляду та переосмислення. Ускладнення системи правопорушень обов'язково вплине на зміст кримінальної відповідальності та її підстави.

Бібліографічні посилання

1. Новий тлумачний словник української мови / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – у 3-х т. Т. 1. – К., 2006.
2. Прохоров В.С. Преступление и ответственность / В.С. Прохоров. – Л., 1984.
3. Меркулова В.О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти : монографія / В.О. Меркулова. – Одеса, 2007.
4. Словарь по уголовному праву / Г.Н. Борзенков, А.Э. Жалинский, Б.В. Здравомыслов и др. ; отв. ред. А.В. Наумов. – М., 1997.
5. Курс уголовного права. Общая часть. Т.1 : Учение о преступлении : учебник для вузов / Г.Н. Борзенков, В.С. Комиссаров, Н.Е. Крылов и др. ; под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М., 1999.
6. Мотовиловкер Е.Я. Норма, отношение и ответственность в уголовном праве / Е.Я. Мотовиловкер // Уголовная ответственность: проблемы содержания, установления, реализации : межвуз. сб. науч. трудов. – Воронеж, 1989. – С. 34–46.
7. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності / Ю.В. Баулін. – К., 2004.
8. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступления / В.Н. Кудрявцев. – М., 1972.
9. Уголовное право России : учебник для вузов. – в 2-х т. Т.1. Общая часть / Х.М. Ахметшин, Б.В. Волженкин, Р.Р. Галиакбаров и др. ; отв. ред. А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков. – М., 2000.
10. Строган А.Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності : навчальний посібник / А.Ю. Строган. – К., 2007.
11. Навроцький В.О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К., 1999.
12. Вереша Р.В. Проблеми вини в теорії кримінального права : навчальний посібник / Р.В. Вереша. – К., 2005.

Шаргородская Н. В. «Уголовная ответственность» и «состав преступления» как категории уголовного права. Дан анализ научных концепций понимания и определения уголовной ответственности и состава преступления. Указаны преимущества и недостатки предложенных в юридической литературе определений уголовной ответственности и состава преступления.

Ключевые слова: уголовная ответственность, основание уголовной ответственности, преступление, состав преступления.

Shargorodska N. V. "Criminal liability" and "corpus delicti" as categories of criminal law. The article analyzes the concepts in understanding and determining criminal responsibility and corpus delicti. The author mentioned advantages and disadvantages of the proposed definitions in the legal literature of criminal liability and corpus delicti.

Criminal liability is a key concept of criminal law. It is criminal responsibility is the main form of criminal law. The word "responsibility" in the Ukrainian language is defined as "someone put on or take the responsibility to be responsible for a particular area of work, the case for someone's actions, deeds, words". The nature of liability may be of various kinds: moral, social, legal. The law determines reasons, conditions and forms of legal liability. Criminal liability is the most severe type of legal liability and recognized by law for committing the most dangerous offenses – crimes.

Institute of liability in criminal law is one of the most studied, but, despite this, the criminal-legal science has not been able to develop a generally accepted concept of universal justice.

The theory of criminal liability significantly increases the overall problems of criminal law is developed and an opportunity for a new way, with a clear methodological positions,

consider the traditional question.

There is no unity of views on some fundamental issues of general theory of the crime. In legal literature debatable as to determine the *corpus delicti*. This is because neither the Criminal Code of 1960, or in the current Criminal Code is not the definition of a crime. It is the established doctrine of criminal law based on the legal definition of the grounds of criminal responsibility (Article 2 of the Criminal Code), the offense (Article 11 of the CC) and theoretical generalization syllable features specific crimes stipulated norms of the Criminal Code of Ukraine.

Due to the fact that the national legal system was the institution of criminal offenses, traditional views of scientists and the criminal liability of the crime today require substantial revision and reinterpretation. Complications of offenses will necessarily affect the content of criminal liability and its grounds.

Keywords: *criminal liability, reasons of criminal liability, crime, corpus delicti.*

Надійшла до редакції 26.03.2013

В.О. Лисенко

здобувач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.83

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ І УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Розглянуто окремі питання протидії корупції в органах і установах виконання покарань, зазначено необхідність їх наукового дослідження.

Ключові слова: *протидія, корупція, органи і установи виконання покарань, науковий пошук.*

Постановка проблеми. Протидія корупції є складним і багатоаспектним завданням для України, її правової системи та правоохоронних органів, оскільки це негативне явище здатне вражати різні види органів державної влади (не є винятком і Державна пенітенціарна служба України та підпорядковані їй органи і установи виконання покарань) та напрями їх діяльності, а завдана нею шкода стосується різних сфер життєдіяльності сучасної держави, зменшує рівень довіри до державних інституцій з боку населення країни і міжнародної спільноти.

Прийняття низки нормативно-правових актів антикорупційного спрямування поки що не дало бажаного результату, не призвело до відчутних позитивних змін у справі протидії корупції в Україні, зокрема зменшення її рівня і негативного впливу на функціонування органів державної влади. Гостро постала проблема поширення корупції серед посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування. Серед 178 країн світу Україна у 2011 році посіла 152 місце, що свідчить про те, наскільки серйозною проблемою для України є тотальна корумпованість посадових осіб [2, с. 178].

Після отримання незалежності, на жаль, Україна не виробила чіткої